

ฉบับกระแส 1

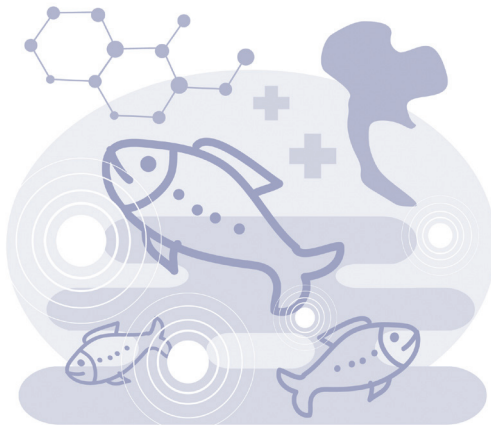
กณ.รฐจรัธา ปญญา

โรงพยาบาลดอกค้ำไต้ จ.พะเยา

รศ.ดร.กณ.หทัยกณญานันท์ ชาวอนพูนพล

คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การใช้ยาปฏิชีวนะและยาปฏิชีวนะตกค้าง ในฟาร์มเลี้ยงปลาในจังหวัดพะเยา หลักฐานเบื้องต้นในประเทศไทย

ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา การใช้ยาปฏิชีวนะในประเทศไทยมีมูลค่ามากกว่าปีละ 10,000 ล้านบาท พบเชื้อดื้อยาปฏิชีวนะมากขึ้น และพบการดื้อยาหลายขนาน ปัญหาการติดเชื้อดื้อยาถือเป็นปัญหาที่สำคัญทางด้านสาธารณสุขที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาเชื้อดื้อยาในประเทศไทย คือ การใช้ยาปฏิชีวนะมากเกินไปจนเกิดความจำเป็นและไม่เหมาะสม ขาดมาตรการควบคุม การใช้ยาปฏิชีวนะอย่างไม่สมเหตุผลในการเลี้ยงสัตว์ เป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่จะก่อให้เกิดการดื้อยา และส่งผลกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อมในที่สุด

ประเทศไทยได้มีแผนยุทธศาสตร์การจัดการการติดเชื้อด้านจุลชีพประเทศไทย พ.ศ. 2560-2564 ซึ่งมีวิสัยทัศน์คือ การป่วย การตาย และผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดจากเชื้อดื้อยาลดลง และกำหนดเป้าประสงค์ที่ต้องการบรรลุภายในปี 2564 ไว้ 5 ประการ คือ การป่วยจากเชื้อดื้อยาลดลงร้อยละ 50 การใช้จ่ายด้านจุลชีพสำหรับมนุษย์และสัตว์ลดจ้อยละ 20 และ 30 ตามลำดับ ประชาชนมีความรู้เรื่องเชื้อดื้อยาและตระหนักในการใช้ยาต้านจุลชีพอย่างเหมาะสมเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 และมีระบบจัดการการติดเชื้อด้านจุลชีพที่มีสมรรถนะตามเกณฑ์สากลโดยบูรณาการความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะหน่วยงานรัฐ เช่น กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตรและสหกรณ์และทรัพยากรธรรมชาติ

การเพาะเลี้ยงปลานิล เป็นอาชีพทางเกษตรกรรมที่เป็นอาชีพหลักอาชีพหนึ่งในจังหวัดพะเยามีพื้นที่ในการเลี้ยงปลานิลถึง 9,031.49 ไร่ ผลิตปลานิลได้ 4,046,336 กก./ปี และพื้นที่อำเภอเมืองเป็นพื้นที่ที่มีการเพาะเลี้ยงปลานิลที่มีจำนวนผู้เลี้ยงถึง 1,244 ราย มีจำนวนบ่อที่เลี้ยงปลาจำนวน 2,061 บ่อ

จากการสำรวจสถานการณ์การใช้ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงปลา จำนวน 28 ฟาร์ม ศึกษาพฤติกรรมและความรู้ในการใช้ยาปฏิชีวนะในกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิล ตลอดจนความคิดเห็นของภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในการใช้ยาปฏิชีวนะในพื้นที่

พบว่า ร้อยละ 89.29 เป็นเจ้าของฟาร์ม มีประสบการณ์การเลี้ยงปลานิลเฉลี่ย 8.89 ± 7.07 ปี ใช้เวลาในการเลี้ยงปลานิลแต่ละรุ่น 6.42 ± 0.50 เดือน ด้านพฤติกรรมการใช้ยาปฏิชีวนะ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 50 ไม่เคยใช้ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยง รองลงมาร้อยละ 42.86 มีการใช้ยาในอดีตแต่ปัจจุบันเลิกใช้ยาแล้ว และร้อยละ 7.14 มีการใช้ยาในปัจจุบัน ซึ่งยาปฏิชีวนะที่ใช้มีทั้งสูตรเดี่ยวและผสมตามภาพ

Amoxicillin+Enrofloxacin

***เป็นยาสูตรผสมที่กรมประมงไม่ได้รับรอง และเป็นยาที่ไม่มีทะเบียนยา

Oxytetracycline

Enrofloxacin

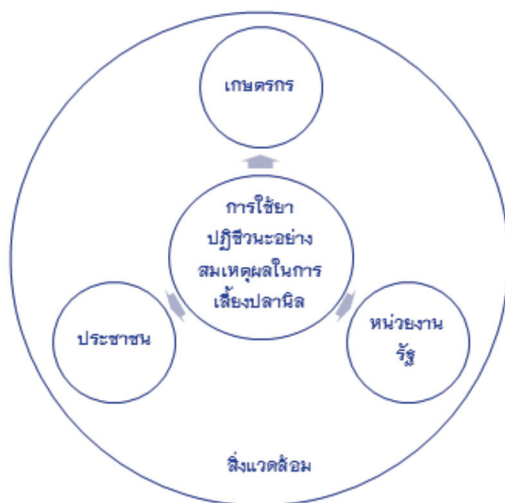
ด้านพฤติกรรมการใช้ยาและสารเคมีในการเลี้ยงปลานิล พบว่าเกษตรกรมีการพิจารณาเลือกใช้ตามที่กรมประมงแนะนำเพื่อรักษาโรค ซึ่งสารที่ใช้ไม่ได้เป็นข้อห้ามในการใช้ในการเลี้ยงปลานิล และไม่มีพฤติกรรมการใช้ยาที่ไม่ตรงข้อบ่งใช้

ผลการตรวจยาปฏิชีวนะตกค้างในเนื้อปลานิล ผู้วิจัยได้นำปลานิลจากบ่อเลี้ยงปลาในช่วงวัยต่างๆ มาตรวจหายาปฏิชีวนะตกค้างในเนื้อปลา ด้วยชุดทดสอบยาปฏิชีวนะและสารต้านจุลชีพตกค้างในเนื้อสัตว์ที่พัฒนาโดยศูนย์วิทยาศาสตร์ทางการแพทย์ จำนวน 15 ตัวอย่าง ผลการตรวจพบว่า ทั้ง 15 ตัวอย่างปลาที่นำมาเป็นตัวอย่างมีน้ำหนักเฉลี่ย 710 ± 298.93 กรัม อายุเฉลี่ย 5.40 ± 1.35 เดือน และตัวอย่างทั้งหมดตรวจไม่พบยาปฏิชีวนะในกลุ่ม Penicillin, Tetracycline และ Fluoroquinolone

การคืนข้อมูลและถอดบทเรียนการทำงาน ข้อมูลจากการสำรวจฟาร์มปลานิล ได้ถูกนำเสนอให้กับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย นายกเทศบาลตำบลบ้านต้า นักวิชาการประมงจากศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดพะเยา อาจารย์จากภาควิชาเทคโนโลยีและนวัตกรรมประมง คณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยพะเยา อาจารย์จากคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา สหกรณ์เลี้ยงปลาบ้านต้า มูลนิธิพะเยาเพื่อการพัฒนา สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพะเยา กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิล เพื่อหาแนวทางในการกำกับดูแลการใช้ยาปฏิชีวนะในการเลี้ยงปลานิลอย่างสมเหตุผล

จากการสนทนากลุ่ม ภาคีเครือข่ายร่วมกันเสนอแนวทางการกำกับดูแลการใช้ยาปฏิชีวนะที่สมเหตุผลในการเลี้ยงปลานิล การทำงานต้องเชื่อมโยงประสานกันระหว่างเกษตรกร ประชาชน และหน่วยงานภาครัฐ ดังแสดงในภาพที่ 1....

ภาพที่ 1 ภาวการณ์ช่วยความร่วมมือในการกำกับดูแลการใช้ยาปฏิชีวนะที่สมเหตุผลในการเลี้ยงปลานิล

ประเด็นแลกเปลี่ยน และข้อเสนอแนะต่อแนวทางการกำกับดูแลการใช้ยาปฏิชีวนะที่สมเหตุผลในการเลี้ยงปลานิล มีสาระสำคัญดังนี้

1. ปัจจัยที่ทำให้เกิดการใช้ยาปฏิชีวนะที่ไม่เหมาะสม เกิดจากการที่เกษตรกรอยากเพิ่มผลผลิต ทำให้เกิดความแออัดของปลาในบ่อเลี้ยง ส่งผลให้ปลาเกิดโรคตามมา และเกษตรกรเรียนรู้จากชุดประสบการณ์ของตัวเอง ได้แก่ ลักษณะโรคที่เกิดขึ้น อาการของปลา และยาที่ใช้ นำมาสู่การใช้ยาปฏิชีวนะในการรักษาโรคปลา นอกจากนี้ เกษตรกรยังไม่มีทักษะในการคัดเลือกยาและผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ถูกต้อง ตัดสินใจซื้อตามข้อมูลในโฆษณา และขาดความรู้ในการอ่านฉลากยา

2. ด้านการประสานงานของหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริมการใช้ยาปฏิชีวนะที่สมเหตุผลในการเลี้ยงปลานิล พบว่าหน้าที่หลักในการดูแลการเลี้ยงปลานิล คือ ประมงจังหวัด และศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดพะเยาเป็นหน่วยงานหลักในการให้ความรู้ ควบคุมมาตรฐานและรับรองมาตรฐานการเลี้ยงผ่านโครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ ซึ่งส่งเสริมให้มีการลดต้นทุนการเลี้ยง ลดการใช้ยาปฏิชีวนะที่ไม่จำเป็น ภาควิชาเทคโนโลยีและนวัตกรรมประมง มหาวิทยาลัยพะเยาเป็นหน่วยส่งเสริมทางด้านวิชาการการประมง ส่งเสริมเรื่ององค์ความรู้ในการเลี้ยงปลาให้กับเกษตรกร สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกำกับดูแลเรื่องผลิตภัณฑ์ยาและอาหาร ส่งเสริมความรู้ในการใช้ยา ส่งเสริมการบริโภคและผลิตอาหารปลอดภัย เทศบาลตำบลบ้านต๋อนด้านสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุขโรค

3. ด้านประชาชน ต้องการอาหารที่ปลอดภัย ไม่ปนเปื้อนยาปฏิชีวนะ อยากทราบข้อมูลความปลอดภัยของอาหาร

4. ด้านของสิ่งแวดล้อม ทุกภาคส่วนต้องการสภาพแวดล้อมที่ดี การจัดการน้ำในการเกษตรที่เท่าเทียม สะอาด ปลอดภัย และต้องการให้มีการส่งเสริมการเลี้ยงที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและแหล่งน้ำ และนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการขับเคลื่อนประเด็นการส่งเสริมการเลี้ยงปลานิลที่ได้มาตรฐาน และใช้ยาปฏิชีวนะอย่างสมเหตุผล ร่วมกับการทำงานอาหารปลอดภัยระดับจังหวัด โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการอาหารปลอดภัยระดับจังหวัด ผลักดันให้มีการขับเคลื่อนประเด็นการส่งเสริมการเลี้ยงปลานิลที่ได้มาตรฐาน และใช้ยาปฏิชีวนะอย่างสมเหตุผล ซึ่งพบว่าหน่วยงานต่างๆ มีการขับเคลื่อนในการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลานิล และผลิตภัณฑ์จากปลานิลอยู่แล้ว เป็นการดีที่จะมีการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันโดยตั้งเป้าหมายในการพัฒนา ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาาร่วมกันตั้งแต่ ต้นน้ำคือการเพาะเลี้ยง กลางน้ำการเพิ่มช่องทางการจำหน่าย เพื่อป้องกันการล้นตลาด การรับรองมาตรฐานฟาร์ม มีการนำผู้ประกอบการแปรรูปสินค้าจากปลานิลมาตกลงกับแหล่งผลิต ปลายน้ำ การส่งเสริมการแปรรูปผลผลิต และพัฒนาให้เกิด OTOP จากจังหวัดพะเยา และสามารถทำให้ประชาชนได้ทราบสัญลักษณ์และเข้าถึงผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและปลอดภัยได้

ตัวอย่างผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลานิลของจังหวัดพะเยา

จากการทำงานที่ผ่านมา จังหวัดพะเยาเป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งในการส่งเสริมการดำเนินงานอาหารปลอดภัยโดยบูรณาการเข้ากับการทำงานในการส่งเสริมการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างสมเหตุผลในภาคของการประมง และการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งต้องใช้ความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนมาช่วยในการขับเคลื่อน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่เห็นผลและนำไปสู่ความยั่งยืนในการจัดการ

เอกสารอ้างอิง

1. Panumart Phumart; Tuangrat Phodha; Visanu Thamlikitkul; Arthorn Riewpaiboon; Phusit Prakongsai; Supon Limwattananon. Health and Economic Impacts of Antimicrobial Resistant Infections in Thailand : A Preliminary Study.. Journal of Health Systems Research Vol. 6 No. 3 Jul.-Sept. 2012 ,352-360.
2. Piroon Mootsikapun. The situation of drug-resistant bacteria in Thailand: Literature review and recommendations. [online]. available : <https://kb.hsri.or.th/dspace/bitstream/handle/11228/2529/hs1563.pdf?sequence=3&isAllowed=y> [30 April 2565].
3. Ministry of Public Health and Ministry of Agriculture and Cooperatives. Thailand Antimicrobial Resistance Management Strategic Plan 2017–2021.. P1-8.
4. Department of Livestock Development, Ministry of Agriculture and Cooperatives. Development of a control system for veterinary drugs Hazardous substances (disinfection products) and drug-resistant bacteria in animal husbandry. p167-175.
5. Phayao Provincial Fisheries Office. Fisheries Database. [online]. Available: <https://sites.google.com/view/fisheries1234/%E0%B8%AB%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B9%81%E0%B8%A3%E0%B8%81>. [30 เมษายน 2565].
6. Kwanjira Jiamprasert. The success of the implementation of the large-scale agricultural extension system project (tilapia) of Ban Tam Fish Farming Cooperative Group, Phayao Co., Ltd., Phayao Province. [online]. Available : <https://cdn.me-qr.com/pdf/1771566.pdf?v=11222021052239374477>. [30 เมษายน 2565].
7. Natthida Sooksai, Natthapohn Ratbamroong, Puckwipa Suwannaprom, Hathaikan Chowwanapoonpohn. Antibiotic Use in Livestock Farming: A Case Study in Chiang Mai. TJPP .8(2) July-Dec, 2016, 282-294..

